

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТИМЧАСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В РАМКАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

PROBLEMATIC ASPECTS OF TEMPORARY SEIZURE OF VEHICLES WITHIN CRIMINAL PROCEEDINGS

Жидков Д.В., студент IV курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Демура М.І., к.ю.н., доцентка,
доцентка кафедри кримінального процесу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою дієвості та досягнення мети кримінального провадження, зокрема, встановлення всіх обставин, що мають значення у кримінальному провадженні. Одним із таких заходів забезпечення кримінального провадження виступає тимчасове вилучення майна. Його застосування передбачає втручання у конституційне право особи на власність. Конституційна заборона протиправного позбавлення чи обмеження права власності передбачає тільки «протиправність» такого позбавлення, що є цілком логічним, адже тимчасове вилучення майна є легальним та санкціонованим уповноваженою особою, але таке втручання має відповідати «трискладовому тесту» Європейського суду з прав людини, який описується в цій статті.

Проблемним і малодослідженим в Україні питанням є тимчасове вилучення транспортних засобів. Враховуючи великогабаритність та особливі умови зберігання транспортного засобу, видається проблемною практична реалізація положень Кримінального процесуального кодексу щодо тимчасового вилучення майна, адже такий процес на рівні кримінального процесуального законодавства залишається неврегульованим та здійснюється уповноваженими особами хаотично і непорядковано, що суперечить принципам правової визначеності та верховенства права і створює передумови для визнання таких рішень, дій чи бездіяльності уповноважених осіб порушенням права на мирне володіння майном згідно Європейської конвенції з прав людини. Також через недосконалість та недопрацьованість певних аспектів вилучення, переміщення з місця вилучення до місця зберігання та саме зберігання транспортного засобу страждає кримінальна процесуальна форма даного заходу забезпечення кримінального провадження. Адже обов'язком сторони обвинувачення є збереження схоронності речових доказів та вилученого майна в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. На практиці неврегульованість даних аспектів викликає багато питань, в тому числі щодо меж допустимості втручання у право власності.

В цій статті висвітлено особливості тимчасового вилучення транспортних засобів. Закцентовано увагу на практичних аспектах порядку тимчасового вилучення і схоронності транспортних засобів з посиланням на національну судову практику. Метою статті є аналіз проблемних питань, що стосуються тимчасового вилучення транспортних засобів та формулювання обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення порядку тимчасового вилучення транспортних засобів під час кримінального провадження. Враховуючи проблемність вищенаведених питань є необхідність детальніше їх дослідити та запропонувати шляхи їх вирішення.

Ключові слова: захід забезпечення кримінального провадження, тимчасове вилучення майна, транспортний засіб, право власності, докази, обмеження права власності, повернення майна.

Measures to ensure criminal proceedings are applied for the purpose of efficiency and achievement of the goal of criminal proceedings – establishment of all circumstances relevant to criminal proceedings. One of such measures to ensure criminal proceedings is the temporary seizure of property. Its application involves interference with a person's constitutional right to property. The constitutional prohibition of unlawful deprivation or restriction of property rights provides only for the 'unlawfulness' of such deprivation, which is quite logical, since temporary seizure of property is legal and authorised by an authorised person, but such interference must meet the "three-part test" of the European Court of Human Rights, which is described in this article.

Temporary seizure of vehicles is a problematic and poorly researched issue in Ukraine. Given the large size and special storage conditions of the vehicle, the practical implementation of the provisions of the Criminal Procedure Code on temporary seizure of property seems to be problematic, as such a process at the level of criminal procedure legislation remains unregulated and is carried out by authorised persons in a chaotic and disorderly manner, which contradicts the principles of legal certainty and the rule of law and creates preconditions for recognising such decisions, actions or inaction of authorised persons as a violation of the right to property. The criminal procedural form of this measure to ensure criminal proceedings also suffers from imperfections and underdevelopment of certain aspects of seizure, transfer from the place of seizure to the place of storage and storage of the vehicle itself. After all, it is the duty of the prosecution to preserve the safety of material evidence and seized property in accordance with the procedure established by the Cabinet of Ministers of Ukraine. In practice, the lack of regulation of these aspects raises many questions, including the limits of admissibility of interference with property rights.

This article highlights the peculiarities of temporary seizure of vehicles. The author focuses on the practical aspects of the procedure for temporary seizure and safety of vehicles with reference to national case law. The purpose of the article is to analyse the problematic issues related to the temporary seizure of vehicles and to formulate substantiated proposals for improving the procedure for temporary seizure of vehicles during criminal proceedings. Given the problematic nature of the above issues, there is a need to study them in more detail and propose ways to resolve them.

Key words: measure to secure criminal proceedings, temporary seizure of property, vehicle, property right, evidence, restriction of property rights, return of property.

Дослідження тимчасового вилучення транспортних засобів є дуже важливим і нагальним питанням, адже з огляду на обмеження права власності на транспортний засіб, яке вводиться під час застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження, постає за необхідне визначити межі цього обмеження, дозволена поведінку уповноважених осіб, які застосовують даний захід забезпечення, порядок тимчасового вилучення транспортних засобів. Окрім того, значимість даного питання підкреслюється конституційною охороною

права власності та заборонаю свавільного та протиправного обмеження чи позбавлення такого права. Важливість цього питання також обумовлюється особливим статусом вилученого майна, адже в силу своєї специфіки та великогабаритності, необхідним є залучення додаткових сил задля переміщення транспортного засобу до місця зберігання з метою забезпечення приватних інтересів власника або володільця транспортного засобу, що потребує належної уваги з боку органів державної влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інституту тимчасового вилучення майна досліджували у своїх наукових роботах такі вчені, як Галась І.А., Татаров О.Ю., Деревянкін С.Л., Смоков С.М., Маркелова М.В., Гловюк І.В., Верхогляд-Герасименко О.В., Шило О.Г. Проте проблематика тимчасового вилучення транспортного засобу в кримінальному провадженні зі сторони наукової плеяди залишається мало дослідженою, досить актуальною та доволі спірною. Даному питанню попри свою важливість, значимість, охоронюваність не приділялося належної уваги. Наукового дослідження потребують правові підстави та порядок застосування тимчасового вилучення транспортних засобів, включаючи переміщення транспортного засобу та його зберігання, а також межі допустимості втручання у право власності, також порядок використання транспортного засобу як доказу у кримінальному провадженні.

Згідно з цивілістичною доктриною право власності складається з правомочностей розпорядження, володіння і користування. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПКУ) в цьому контексті також визначає тимчасове вилучення майна як фактичне позбавлення підозрюваного або інших осіб можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення, або його спеціальну конфіскацію в порядку, встановленому законом [1]. Тобто, тимчасове вилучення є станом, у якому перебуває майно до вирішення питання про арешт (але доречніше було б сказати до накладення арешту, адже статус майна змінюється внаслідок рішення слідчого судді відповідного суду); або його повернення (але знову ж таки таке повернення повинно набрати процесуальної форми і здійснюється з фактичною передачею майна, що засвідчується протоколом або іншим процесуальним документом); або його спеціальну конфіскацію, яка також визначається у рішенні суду по суті.

Важливо зазначити, що під час застосування тимчасового вилучення майна, особу обов'язково має бути обмежено одночасно трьох правомочностей: володіння, користування і розпорядження.

Частиною другою ст. 167 КПКУ визначається чіткий перелік майна, щодо якого може бути здійснено тимчасове вилучення. Так, це може бути майно, щодо якого є достатні підстави вважати, що воно: використовувалося як засіб чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, є предметом чи одержано внаслідок вчинення кримінального правопорушення чи зберегло на собі його сліди тощо.

Для більш детального визначення об'єкта тимчасового вилучення майна звернемося до правозастосовної практики. Так, в Ухвалі Слідчого судді Київського районного суду м. Одеси від 22.03.2024 по справі № 947/10007/24 встановлено що вилучені під час огляду місця ДТП транспортні засоби відповідають критеріям частини першої ст. 98 КПКУ України, оскільки зберегли на собі сліди ДТП, містять на собі сліди кримінального правопорушення у вигляді механічних ушкоджень та в ході досудового розслідування виникла необхідність встановлення об'єктивних обставин дорожньо-транспортної пригоди, проведення експертиз технічного їх стану та транспортно-трасологічної експертизи [2].

Варто наголосити, що законодавцем чітко встановлений стандарт доказування щодо вилучуваного майна – «достатні підстави вважати». За рівнем доказування цей стандарт є вищим за «обгрунтовану підозру», що підкреслює конституційну охорону права власності, в тому числі, на майно, яке тимчасово вилучається [3].

Розглядаючи далі перелік майна, яке може бути тимчасово вилученим, слід зазначити частину сьому статті 236 КПКУ, де визначено, що тимчасово вилученим майном вважаються вилучені речі і документи,

які не входять до переліку, щодо якого слідчим суддею надано дозвіл на відшукування і вилучення, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу. Слід зазначити, що в останньому випадку йде мова саме про повне вилучення таких речей з обігу, а не обмеженого обігу. Такий перелік повинен бути наведений законом, проте наразі існує Інструкція «Про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду», затверджена спільним Наказом № 51/401/649/471/23/125. Відповідно до п. 4 цієї Інструкції до вилучених з обігу належать: 1) предмети, придбання і використання яких здійснюється за особливими дозволами і вичерпний перелік яких визначений законодавством України; 2) предмети, виготовлення, придбання, зберігання, збут і розповсюдження яких забороняється законодавством; 3) документи, визначені законодавством та іншими нормативними актами [4]. Визначимо, що транспортний засіб за своєю правовою природою є річчю, яка не вилучена з обігу, але щодо якої у особи має бути спеціальне право – право на керування транспортним засобом, проте відсутність такого права не виключає право власності на транспортний засіб, тому останній є вільним в обороті, тому слідчий або прокурор має право тимчасово вилучити транспортний засіб під час слідчих дій або затримання.

Чинний КПКУ передбачає тимчасове вилучення майна під час: 1) затримання; 2) обшуку; 3) огляду. Є різний порядок щодо оформлення такого вилучення, проте загальною рисою є оформлення таких дій шляхом занесення до протоколу слідчої дії відповідного майна, що було тимчасово вилученим.

Підстави тимчасового вилучення майна поділяються на фактичні, нормативні та процесуальні. Нормативною підставою тимчасового вилучення транспортного засобу є положення статей 167–169 та статті 236 КПКУ. Процесуальною підставою є достатні підстави вважати, що даний транспортний засіб відповідає ознакам, наведеним у ч. 2 ст. 167 КПКУ. Фактичною підставою такого вилучення є рішення слідчого, дізнавача або прокурора. Варто наголосити, що таке рішення може бути оформлене постановою відповідно до ч. 3 ст. 110 КПКУ, проте дана дія не є обов'язковою. Натомість, обов'язковим є занесення до протоколу тимчасово вилученого майна з чітким вказанням ідентифікаційних ознак. Але, враховуючи, що транспортний засіб, фактично, відповідно до ст. 233 КПКУ та практики Європейського суду з прав людини є іншим володінням, то винесення постанови про тимчасове вилучення транспортного засобу є додатковою гарантією дотримання права власності під час застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження.

Враховуючи те, що тимчасове вилучення майна не може проводитися окремо від затримання або обшуку/огляду, то за результатами вказаних процесуальних дій складається протокол, де фіксуються вказані тимчасово вилучені речі або документи із зазначенням ідентифікаційних ознак як ще одна гарантія законності тимчасового вилучення транспортного засобу. Якщо тимчасове вилучення транспортного засобу відбулося під час затримання, то після виконання вказаної дії тимчасово вилучені речі або документи передаються уповноваженій особі, що фіксується в протоколі. Так само в протоколі обшуку/огляду фіксуються тимчасово вилучені транспортні засоби, щодо яких не надавався дозвіл слідчим суддею на відшукування і вилучення. Також бажано зазначити у такому протоколі підставу та мету тимчасового вилучення такого транспортного засобу, як ще однієї гарантії дотримання права власності.

Порядок тимчасового вилучення транспортного засобу має деякі особливості. Так, першою особливістю є те, що таке тимчасове вилучення здійснюється переважно у межах кримінального провадження щодо криміналь-

них правопорушень у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту. Під час пошуку судової практики щодо цього питання у Єдиному державному реєстрі судових рішень була обрана кримінальна категорія справ (кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту) з ключовими словами: «тимчасове вилучення транспортного засобу». За такими критеріями пошуку було знайдено 8059 судових рішень. Далі наведемо до прикладу деякі з них. В Ухвалі Богунського районного суду м. Житомира від 15.09.2016 року по справі № 295/11858/16-к зазначається, що автомобіль марки «Toyota Corola» з відповідним д.н.з. було вилучено під час проведення огляду місця дорожньо-транспортної пригоди [5]. В Ухвалі Зміївського районного суду Харківської області від 13.09.2024 по справі № 621/3425/24 зазначено, що прокурор Зміївського відділу Чугуївської окружної прокуратури Харківської області за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 286 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) звернувся до слідчого судді з клопотанням про арешт тимчасово вилучених транспортних засобів: автомобіль Geely Emgrand X7 і автомобіль ВАЗ 21061. На обґрунтування клопотання зазначається, що 11.09.2024 під час огляду місця дорожньо-транспортної пригоди було виявлено та вилучено транспортні засоби, щодо яких в клопотанні вимагається арешт [6]. Проте, транспортні засоби можуть тимчасово вилучатися не тільки під час досудового розслідування транспортних кримінальних правопорушень, а й інших кримінальних правопорушень, але їх набагато менше порівняно з транспортними. Так, згідно з Ухвалою Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 07.11.2024 року по справі № 202/7903/24 в ході обшуку автомобіля у кримінальному провадженні за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 307 ККУ, за дозволом слідчого судді цей автомобіль було тимчасово вилучено, дозвіл на що слідчим суддею не був наданий [7].

Другою особливістю є порядок переміщення транспортних засобів з точки тимчасового вилучення (далі – точка А) до точки зберігання речових доказів (далі – точка Б). Наразі законодавство не визначає конкретного порядку, який би регламентував таку діяльність. Відповідно до п. 19 Наказу № N 51/401/649/471/23/125 зберігання транспортних засобів проводиться за постановою слідчого, прокурора, судді, за ухвалою суду протягом досудового слідства або судового розгляду відповідними службами органів внутрішніх справ, служби безпеки, підрозділів податкової міліції, керівники яких дають про це розписку, яка приєднується до справи. Проте важливою умовою в даному випадку є неможливість залишення на зберігання у власника, його родича чи іншої особи, підприємства, установи, організації. В іншому випадку транспортний засіб залишається на відповідальне зберігання у власника. На відповідальне зберігання власнику транспортний засіб передають за рішенням суду. Так, згідно з Ухвалою Слідчого судді Ленінського районного суду м. Харкова від 07.06.2024 по справі № 642/7033/23к постановлено передати вилучене 01.12.2023 року під час огляду місця події майно: автомобіль «Honda CIVIC» д.н.з. НОМЕР_1 зі спеціального майданчику зберігання тимчасово вилучених транспортних засобів – на відповідальне зберігання власнику ОСОБА_6 [8].

В розписці керівника органу, який прийняв на зберігання транспортний засіб вказується, хто є персонально відповідальним за зберігання прийнятого транспортного засобу. Наказ № N 51/401/649/471/23/125 врегулює тільки зберігання транспортних засобів, але нічого не каже про порядок переміщення транспортних засобів.

Також існує Порядок тимчасового затримання працівниками уповноважених підрозділів Національної поліції транспортних засобів та їх зберігання, який затверджений Постановою КМУ №1102 (далі – Порядок №1102). Відпо-

відно до п. 2 цього Порядку №1102 тимчасове затримання транспортних засобів проводиться поліцейським у разі вчинення особою визначених адміністративних правопорушень. У разі затримання транспортних засобів складається акт огляду, а доставлення здійснюється за допомогою евакуаторів [9].

Проте варто зазначити, що такий Порядок № 1102 застосовується виключно у разі вчинення особою певних адміністративних правопорушень. Затримання транспортного засобу в цьому порядку не виключає одночасне застосування тимчасового вилучення транспортного. Але залишається невирішеним питання доставлення транспортного засобу у випадку вчинення особою кримінального правопорушення без вчинення визначених Порядком №1102 адміністративних деліктів. Відповідно до Ухвали Соснівського районного суду м. Черкаси від 15.11.2024 року по справі №712/13429/24 автомобіль Opel Insignia д.н.з. НОМЕР_1, містить на собі сліди наїзду на пішохода, а отже сліди кримінального правопорушення, то він має значення по кримінальному провадженню як речовий доказ, тому його було в ході огляду місця події вилучено та поміщено на тимчасове зберігання на майданчик тимчасового утримання транспортних засобів ЧРУП ГУНП в Черкаській області за адресою м. Черкаси, вул. Пастерівська 104 [10]. Наведене рішення ілюструє, що матеріали кримінального провадження не містять відомостей яким чином автомобіль (тимчасово вилучене майно) було поміщено на майданчик тимчасового утримання транспортних засобів. Так само законодавством не передбачено, що тимчасово вилучені транспортні засоби утримуються на тимчасових майданчиках, що є прогалиною та потребує відповідного унормування.

Способами переміщення тимчасово вилученого транспортного засобу на практиці є: 1) добровільне надання ключів запалювання транспортного засобу уповноваженій особі (дознавачу, слідчому або прокурору), які власними силами здійснюють переміщення транспортного засобу на спеціальний майданчик. Також дізнавач, слідчий або прокурор може уповноважити іншу особу на здійснення такого переміщення; 2) самостійне доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик особою, у якої було здійснено тимчасове вилучення транспортного засобу. Але в даному випадку досить цікавим виглядає процес переміщення тимчасово вилученого майна, адже процесуально воно є тимчасово вилученим, а фактично ця особа під час переміщення володіє, користується і розпоряджається транспортним засобом; 3) примусове доставлення, яке здійснюється слідчим, дізнавачем або прокурором за допомогою залучення спеціальних транспортних засобів – евакуаторів. Наведені варіанти свідчать про потребу унормування порядку переміщення спільним наказом всіх органів досудового розслідування з метою недопущення надмірного втручання у право власності та відповідності практиці Європейського суду з прав людини.

У своєму Рішенні від 23 вересня 1982 року по справі «Спорронг та Л'єнрот проти Швеції» Європейський суд з прав людини зазначає, що будь-яке втручання державного органу у право на мирне володіння майном повинно забезпечити «справедливий баланс» між загальним інтересом суспільства та вимогами захисту основоположних прав конкретної особи. Необхідного балансу не вдається досягти, якщо на відповідну особу буде покладено індивідуальний та надмірний тягар [11]. В іншому Рішенні від 21 лютого 1986 року у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ зазначає, що під час втручання у право на мирне володіння майном має існувати обґрунтоване пропорційне співвідношення між засобами, які застосовуються, та метою, яку прагнуть досягти [12]. Тому, застосування тимчасового вилучення транспортного засобу і мета, з якою його застосовують мають відповідати принципам пропорційності.

Третьою особливістю тимчасового вилучення транспортних засобів є те, що у протоколі повинні бути вказані точне найменування, серія і номер двигуна, інші відмінні індивідуалізуючі ознаки, а також місце, де відповідний об'єкт був виявлений. У разі не вказання даних відомостей можна наголошувати про незаконність такого вилучення, що, фактично, прирівнюється до крадіжки, перевищення службових повноважень або до незаконного заволодіння транспортним засобом, та про недопустимість здобутого доказу.

Четвертою особливістю є те, що в силу великих габаритів транспортного засобу його зберігання слід здійснювати у спеціальних відведених для цього місцях (майданчиках). Станом на сьогодні відсутній окремий порядок схоронності тимчасово вилучених транспортних засобів. За практикою тимчасово вилучені транспортні засоби визнаються постановою дізнавача/слідчого/прокурора речовими доказами та передаються в подальшому на зберігання на спеціальні майданчики, передбачені ПКМУ № 1104 [13]. В свою чергу, наразі затверджений Наказом МВС № 633 Порядок обліку прийняття і видачі тимчасово затриманих транспортних засобів, що зберігаються на спеціальних майданчиках і стоянках (далі – Порядок № 633). Згідно з п. 1 Порядку № 633 цей Порядок визначає процедуру ведення обліку прийняття і видачі працівниками уповноважених підрозділів Національної поліції (далі – працівники поліції) тимчасово затриманих транспортних засобів, що зберігаються на спеціальних майданчиках і стоянках, функціонування яких забезпечується Національною поліцією [14].

Проте в даному аспекті слід зазначити, що тимчасово вилучений транспортний засіб, визнаний речовим доказом, може і не бути тимчасово затриманим транспортним засобом, а у випадку, якщо тимчасово вилучений транспортний засіб є тимчасово затриманим, то його транспортування і зберігання здійснюється відповідно до ПКМУ № 1102 та Порядку № 633. Але якщо тимчасово вилучений транспортний засіб визнається речовим доказом, то його транспортування на такий майданчик також за аналогією здійснюється або уповноваженою особою самостійно за дорученням дізнавача, слідчого/вказівкою прокурора, або уповноваженою особою за допомогою евакуатора, а зберігання здійснюється відповідно до Наказу № 51/401/649/471/23/125 [3].

В Порядку № 633 важливим є те, що всі транспортні засоби, які потрапляють на майданчик підлягають облікуванню, враховуючи, що тимчасово вилучений транспортний засіб визнається речовим доказом, то набагато логічніше було б вести окремий журнал щодо облікуванню видачі і приймання таких речових доказів. Важливим в цьому аспекті є те, що схоронність такого транспортного засобу забезпечують працівники Національної поліції і в жодному іншому органі досудового розслідування таких майданчиків не існує. Вбачається логічним, щоб було передбачено функціонування таких майданчиків і в інших органах досудового розслідування для розвантаження Національної поліції України. Також варто наголосити на тому, що такі майданчики в переважній більшості є відкритими, а тому є велика вірогідність впливу температурних явищ та інших явищ навколишнього середовища на сам транспортний засіб, що має прямий вплив на збереження на ньому слідів кримінального правопорушення.

Відповідно до Ухвали ВАКС від 28.08.2024 року по справі № 991/7931/24 скаргу адвоката ОСОБА_3 на бездіяльність детектива Національного антикорупційного бюро України, яка полягає у не поверненні тимчасово вилученого майна у межах кримінального провадження, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 1202416000000557 від 30.04.2024 – залишено без задоволення. В даній Скарзі адвокатом зазначалося, що «автомобіль досі не повернутий та продовжує утримува-

тися на відкритому майданчику, де піддається непоправному впливу атмосферних явищ, що завдає збитків товариству» [15]. В іншій Ухвалі Слідчого судді Рівненського міського суду Рівненської області від 29.10.2024 по справі № 569/16774/24 було задоволено клопотання захисника про зміну місця зберігання транспортного засобу та передачу його на відповідальне зберігання через те, що мотоцикл зберігається на спеціальному майданчику для тимчасово затриманих транспортних засобів, що знаходиться за адресою: АДРЕСА_1 під відкритим небом, що призводить до його руйнації [16].

Також важливим аспектом в контексті розглядуваного питання є повернення тимчасово вилученого транспортного засобу. Так, вичерпний перелік підстав такого повернення зазначений у статті 169 КПКУ. Важливо наголосити на третій підставі повернення – неподання клопотання про накладення арешту на транспортний засіб або невчасне його подання. Наразі поширеною практикою є накладення арешту на тимчасово вилучене майно, коли власник про це не повідомлений. А коли останній подає скаргу до слідчого судді про бездіяльність слідчого або прокурора щодо повернення тимчасово вилученого майна, то слідчий суддя не задовольняє таке клопотання з огляду на те, що у такого майна змінився статус з «тимчасово вилученого» на «арештоване». Схожу підставу у своїй Ухвалі від 22.10.2024 по справі № 752/4838/24 зазначив Голосіївський районний суд м. Києва [17]. А в тому випадку, коли дізнавачем, слідчим/прокурором не було подане клопотання протягом встановленого строку щодо накладення арешту на транспортний засіб, то таке майно підлягає поверненню, про це зазначив Дарницький районний суд м. Києва у своїй Ухвалі від 12.11.2024 року по справі 753/21383/24 [18].

Важливо зазначити, що оскарження неповернення тимчасово вилучених транспортних засобів відбувається в порядку статті 303 КПКУ шляхом подання скарги на бездіяльність уповноваженої особи. Процесуальне звернення повинно бути викладене саме у вигляді скарги, а не будь-якого іншого документа. Так, відповідно до Ухвали Крюківського районного суду міста Кременчука Полтавської області від 11.11.2024 року по справі № 537/6009/24 вирішення питання про повернення тимчасово вилученого майна слідчим суддею на підставі заяви особи в порядку ч. 5 ст. 171 КПКУ України не передбачено, однак, заявник має право звернутись до слідчого судді з відповідною скаргою на бездіяльність слідчого щодо неповернення тимчасово вилученого майна в порядку, визначеному главою 26 КПКУ України [19].

Щодо строку на оскарження такої бездіяльності висловилося Апеляційна палата ВАКС. Так, в Ухвалі від 28.10.2024 року по справі № 991/8039/24 АП ВАКС зазначила, що неповернення слідчим, прокурором після закінчення строку на звернення з клопотанням до слідчого судді про арешт тимчасово вилученого майна не позбавляє його обов'язку повернути таке майно особі, в якій його було вилучено. Бездіяльність, пов'язана з неповерненням тимчасово вилученого майна, є триваючою бездіяльністю, на яку не поширюються положення ч. 1 ст. 304 КПКУ України щодо строку оскарження [20].

Щодо п. 2 ч. 1 ст. 169 КПКУ варто вказати, що повернення тимчасово вилученого транспортного засобу може відбуватись на підставі ухвали слідчого судді чи суду. Так, Ухвалою може бути задоволено або частково задоволено скаргу володільця тимчасово вилученого транспортного засобу та зобов'язано орган досудового розслідування повернути тимчасово вилучений транспортний засіб. Відповідно до Ухвали від 08.10.2024 року по справі № 757/8963/24-к Печерський районний суд м. Києва постановив повернути ОСОБА_11 або його представнику вилучені в рамках досудового розслідування у кримінальному провадженні № 2202200000000583 ключі

і свідоцтво про реєстрацію автомобіля марки TOYOTA LAND CRUISER 200, 2019 року випуску, шасі (VIN) № НОМЕР_1, зобов'язавши уповноважених осіб Офісу Генерального прокурора та Служби безпеки України вчинити дії по поверненню тимчасово вилученого майна [21]. Проте, ані в законодавстві, ані в правозастосовній практиці не визначається перелік процесуальних дій або документів, якими супроводжується передача транспортних засобів. Практика щодо цього різниться в залежності від того, яким чином було вилучено транспортний засіб: 1) за допомогою евакуатора на спеціальний майданчик; 2) власними силами шляхом відбуксирування на спеціальний майданчик. Зазвичай, застосовується порядок із застосуванням евакуатора за аналогією порядку тимчасового затримання. Але за таку «послугу» в подальшому доведеться сплатити, а якщо володілець транспортного засобу не сплачує за переміщення останнього евакуатором, то, відповідно, транспортний засіб йому не повертають. Описана ситуація не узгоджується з нормами КПКУ, що може мати негативний вплив на дотримання і гарантування права власності органами досудового розслідування.

Ще однією проблемою, яка існує в правозастосовній практиці є те, що в переважній більшості ухвал слідчих суддів про відмову в задоволенні клопотання слідчого/прокурора про арешт транспортного засобу відсутні відомості щодо подальшої долі тимчасово вилученого майна. Це створює певні труднощі у поверненні тимчасово вилученого транспортного засобу. Так, слідчий суддя Шевченківського районного суду м. Києва відмовив в своїй Ухвалі від 02.10.2024 року по справі № 761/35815/24у задоволенні клопотання старшого слідчого СУ ГУНП в Київській області ОСОБА_6 про накладення арешту на автомобіль “DODGE DURANGO” чорного кольору кузов № НОМЕР_2, що належить ОСОБА_4 [22]. Проте, слідчий суддя у своєму рішенні не вирішив про подальшу долю тимчасово вилученого транспортного засобу, що створює складність у поверненні транспортного засобу. Але якщо аналізувати пункт 2 ч. 1 ст. 169, то можна виявити, що відмова слідчого судді задовольнити клопотання про арешт транспортного засобу є автоматичною підставою для повернення тимчасово вилученого майна.

Щодо неповернення тимчасово вилучених транспортних засобів слід також звернутися до практики Європейського суду з прав людини. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «ТОВ “Гратіон Трейд” проти України» стосується неповернення тимчасово вилученого майна підприємства протягом 8 місяців, що становило порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Суд зазначив, що стаття 1 Першого про-

токолу до Конвенції не забороняє неповернення речових доказів у контексті триваючого кримінального провадження, проте такий захід повинен відповідати вимогам статті 1 Першого протоколу до Конвенції, а саме має бути передбачений законом і переслідувати законну мету. У діях органів державної влади також має бути встановлено справедливий баланс між суспільним інтересом та індивідуальним правом власності. Суд наголосив, що у даній справі не було дотримано справедливих гарантій щодо тимчасового вилучення майна через «різку» зміну позиції слідчого судді національного суду, де він спочатку зобов'язав повернути таке майно, а наступного дня наклав на майно арешт. Дані дії свідчать про ознаки свавілля з боку органів державної влади [23].

Висновки. Проведене дослідження засвідчило низку прогалин законодавчого регулювання порядку тимчасового вилучення транспортних засобів. Це свідчить про нагальну потребу належного процесуального врегулювання на рівні відомчих нормативних актів Кабінету Міністрів України або Міністерства внутрішніх справ, адже під час такого вилучення відбувається втручання у право власності, що особливо охороняється Європейською конвенцією з прав людини та Конституцією України. Існування багатьох прогалин не виключає застосування загальних принципів, яких повинен дотримуватися орган досудового розслідування, в тому числі застосування так званого «трискладового тесту» Європейського суду з прав людини. У будь-якому випадку втручання держави у право власності повинне бути легальним, тобто законним, у відповідності до КПКУ та інших відомчих нормативно-правових актів, з легітимною метою, тобто втручання має бути виправданим і співвідноситися загальним інтересами, та пропорційним, тобто втручання має завдавати якомога менше шкоди інтересам власника тимчасово вилученого майна. Також потребує детальнішого врегулювання порядок переміщення транспортного засобу від місця тимчасового вилучення до місця тимчасового зберігання, адже в будь-якому випадку при таких обставинах уповноважена особа повинна слідувати певній інструкції, а не внутрішнім переконанням. Так само детальнішого врегулювання потребує порядок тимчасового зберігання транспортного засобу, їх обліку, порядку приймання-передачі транспортного засобу та інших дій. Така неврегульованість створює небезпечний прецедент, коли за втручання в гарантоване міжнародними і національними нормами право власності, фактично, ніхто не несе відповідальності. В подальшому це може мати негативні наслідки для держави, зокрема, у разі звернення особи, чие право було обмежено або порушено, до ЄСПЛ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 24.12.2024).
2. Ухвала Слідчого судді Київського районного суду м. Одеси від 22.03.2024 по справі № 947/10007/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117963137> (дата звернення 24.12.2024).
3. Погорецький М.А., Міцкан О.А. Стандарт доказування «достатня підстава» у кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. Вип. №3. С. 31-41.
4. Інструкція про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду: Наказ від 27.08.2010 № 51/401/649/471/23/125. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10#Text> (дата звернення 24.12.2024).
5. Ухвала Богунського районного суду м. Житомира від 15.09.2016 року по справі № 295/11858/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/61581410> (дата звернення 24.12.2024).
6. Ухвала Зміївського районного суду Харківської області від 13.09.2024 по справі № 621/3425/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121588064> (дата звернення 24.12.2024).
7. Ухвала Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 07.11.2024 року по справі № 202/7903/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122885094> (дата звернення 24.12.2024).
8. Ухвала Слідчого судді Ленінського районного суду м. Харкова від 07.06.2024 по справі № 642/7033/23к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119584593> (дата звернення 24.12.2024).
9. Порядок тимчасового затримання працівниками уповноважених підрозділів Національної поліції транспортних засобів та їх зберігання : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2008 р. № 1102 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення 24.12.2024).

10. Ухвала Соснівського районного суду м. Черкаси від 15.11.2024 року по справі №712/13429/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123077522> (дата звернення 24.12.2024).
11. Рішення ЄСПЛ Рішенні від 23 вересня 1982 року по справі «Спорронг та Льонрот проти Швеції». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_098#Text (дата звернення 24.12.2024).
12. Рішення ЄСПЛ від 21 лютого 1986 року по справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_180#Text (дата звернення 24.12.2024).
13. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 року №1104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення 24.12.2024).
14. Порядок обліку прийняття і видачі тимчасово затриманих транспортних засобів, що зберігаються на спеціальних майданчиках і стоянках : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28.08.2020 № 633. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1148-20#Text> (дата звернення 24.12.2024).
15. Ухвала ВАКС від 28.08.2024 року по справі № 991/7931/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121322432> (дата звернення 24.12.2024).
16. Ухвала Слідчого судді Рівненського міського суду Рівненської області від 29.10.2024 по справі № 569/16774/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122794948> (дата звернення 24.12.2024).
17. Ухвала Голосіївського районного суду м. Києва від 22.10.2024 по справі № 752/4838/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122627936> (дата звернення 24.12.2024).
18. Ухвала Дарницького районного суду м. Києва від 12.11.2024 року по справі 753/21383/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123067481> (дата звернення 24.12.2024).
19. Ухвала Крюківського районного суду міста Кременчука Полтавської області від 11.11.2024 року по справі № 537/6009/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122959474> (дата звернення 24.12.2024).
20. Ухвала АП ВАКС від 28.10.2024 року по справі № 991/8039/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122696491> (дата звернення 24.12.2024).
21. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 08.10.2024 року по справі № 757/8963/24-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122934260> (дата звернення 24.12.2024).
22. Ухвала Шевченківського районного суду від 02.10.2024 року по справі № 761/35815/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122142790> (дата звернення 24.12.2024).
23. Рішення ЄСПЛ у справі «ТОВ "Гратіон Трейд" проти України». URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2024/02/28/20240228164137-68.pdf> (дата звернення 24.12.2024).